

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
Асоціація Філософського Мистецтва
Одеський національний університет імені І.І. Мечникова
Софійський університет імені К. Охридського (Болгарія)
Центр гуманітарної освіти НАН України

**МАЙБУТНЄ
ОСОБИСТОСТІ І СІМ'Ї:
КОНТЕКСТИ
ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ,
ПСИХОАНАЛІЗУ, АРТ-ТЕРАПІЇ
ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ ПУБЛІЦИСТИКИ**

**Підхід філософської антропології
як метаантропології**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

***VI Міжнародної науково-практичної конференції
22-23 травня 2019 р.,
що проводить***

**кафедра культурології та філософської антропології
і лабораторія метаантропологічних досліджень
Факультету філософії і суспільствознавства
НПУ імені М.П. Драгоманова**

**Київ
КНТ – 2019**

УДК 141.319.8:316.614.5(082)

М14

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Факультету філософії та суспільствознавства
Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова
(Протокол № 10 від 5 червня 2019 року)*

Рецензенти:

Свириденко Д., доктор філософських наук, професор

Степаненко І., доктор філософських наук, професор

Препотенська М., доктор філософських наук, професор

**МАЙБУТНЄ ОСОБИСТОСТІ ТА СІМ'Ї: КОНТЕКСТИ ФІЛОСОФСЬКОЇ
АНТРОПОЛОГІЇ, ПСИХОАНАЛІЗУ, АРТ-ТЕРАПІЇ ТА ФІЛОСОФСЬКОЇ
ПУБЛІЦИСТИКИ. Підхід філософської антропології як метаантропології:
збірник наукових праць / За ред. Хамітова Н.В. – К.: Інтерсервіс, 2019. – 264 с.**

ISBN 978-966-373-906-9

УДК 141.319.8:316.614.5(082)

М14

У збірнику наукових праць конференції розглядаються питання майбутнього особистості і сім'ї. Значне місце займає розробка методологічних засад дослідження в контексті школи філософської антропології як метаантропології.

Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за зміст підходів, точність наведених фактів, цитат, імен та інших відомостей.

**Видання підготовлено в лабораторії метаантропологічних досліджень
кафедри культурології та філософської антропології
НПУ імені М.П. Драгоманова і здійснене за сприяння
Асоціації Філософського Мистецтва.**

ISBN 978-966-373-906-9

© Н. Хамітов, С. Крилова, Я. Любимий, Л. Шашкова та ін., 2019.

© Оригінал-макет – Асоціація Філософського Мистецтва, 2019.

ХАМІТОВ Назіп

доктор філософських наук,

професор, провідний науковий співробітник

Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України,

Президент Асоціації філософського мистецтва

**ПЕРСПЕКТИВИ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ:
ПРОЕКТИ МЕТААНТРОПОЛОГІЇ
І ПОСТАНТРОПОЛОГІЇ**

Якщо під самореалізацією особистості в найширшому сенсі розуміти розкриття життєвого потенціалу людини, то очевидним є виділення двох стратегій самореалізації в сучасному світі: *стратегії трансцендування* та *стратегії оволодіння*. Перша стратегія передбачає духовний и душевний розвиток людини, друга – інтелектуальний і тілесно-технологічний.

Дані стратегії, які, по суті, є архетиповими для всієї історії людства, часто-густо *подаються* як антагоністичні. І вони в певних соціальних й особистісних умовах *стають* антагоністичними. Проте, якщо ми приймаємо цілісність тілесно-духовно-душевної природи людини, між цими стратегіями самореалізації немає антагонізму, вони вступають в конструктивну суперечність, розв'язання котрої знову і знову означає нову якість *цілісної* еволюції людини і людства. Разом із тим, мусимо констатувати, що стратегія оволодіння є домінуючою для сучасного людства, призводячи до світу гібридних агресій, економічних, політичних і екологічних криз. Це робить актуальною завдання теоретичного усвідомлення й практичної актуалізації *саме стратегії трансцендування* –

розгортання духовно-душевного цілісності людини в якості мети і сенсу самореалізації.

Стратегіям трансцендування й оволодіння відповідають два проекти філософської антропології – *метаантропологія* [13, с. 207–212] та *постантропологія* [13, с. 282–283]. В обох з них людина постає як істота, що здатна до індивідуального виходу за межі видової замкненості – біологічної й соціальної детермінованості.

При цьому в проекті метаантропології обґрунтовується стратегія трансцендування. В ньому йдеться передусім про духовно-душевну й моральну перспективи самореалізації особистості. Тоді як в проекті постантропології осмислюються можливості тілесної трансформації людини за допомогою новітніх біологічних, комп'ютерних та генетичних технологій – можливості створення спочатку транслюдини [13, с. 365–366], а потім і постлюдини [13, с. 284–286]. (В сучасній філософській культурі є і інші сенси поняття «постантропологія», проте в даного дослідженні я використовую його саме в сенсі теорії постлюдини, що робить її *майже* тотожною поняттям «трансгумнізм» [13, с. 363–365] і «постгуманізм» [16, 17, 18]. При цьому слід констатувати, що трансгумнізм і постгуманізм – це певні ідеології, а постантропологія – їх теоретична основа).

Використовуючи образно-символічну мову «Фауста» Гете, можна припустити, що метаантропологія і постантропологія як теорії і практики самореалізації уособлені в архетипах доктора Фауста і доктора Вагнера. Доктор Фауст прагне вічної творчої молодості у поєднанні любові і свободи, доктор Вагнер бажає оволодіти таїною штучного народження життя – виростити у пробірці цілком підконтрольного гомункула.

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

Метаантропологія постає філософією трансцендування – філософською антропологією буденного [13, с. 68–69], граничного [13, с. 69–70] і метаграничного буття людини [13, с. 67–68], в яких людська екзистенція розгортається до *антропо-трансценденції* [13, с. 43–44], долаючи обмеженість волі до самозбереження й продовження роду і волі до влади, що набувають нового звучання у волі до любові й свободи. Це робить метаантропологію принципово новим проектом метафізики. Якщо класична метафізика – це філософія трансцендентного і трансцендентального, то метаантропологія – це філософія трансцендування. Метаантропологія є філософією руху людини до трансцендентного, філософією обертання трансцендентного на іманентне в людському бутті або, точніше, *розгортання* іманентного у трансцендентне, філософією подолання екзистенціальної обмеженості, набуття поза-межного, мета-граничного.

Постантропологія натомість є філософією *представлення* іманентного трансцендентним *через оволодіння і маніпуляцію іманентним*. Постантропологія сьогодні, значною мірою, є філософія оволодіння як *філософія пере-втілення*, налаштована на безкінечне розгортання *модернізованого буденного буття*, буття штучно посиленої тілесності, граничних ситуацій якому додає лише воля до влади на собою та світом. Важливо усвідомити, що ці проекти філософської антропології є надзвичайно практично значущими для сучасності і, одночасно, постають футурологічними векторами.

Розрив й дисбаланс метаантропології та постантропології і таких стратегій і практик самореалізації як трансцендування і оволодіння, що вони відображають й розвивають, ставить фундаментальне запитання про можливість чи неможливість

взаємодії таких двох різних проектів майбутнього людської особистості та її самореалізації. Спробуємо пошукати відповіді.

* * *

Філософська антропологія по своїй суті є *філософією розвитку людини*. При цьому мова йде передусім не про соціальний або біологічний чи економічний розвиток. Йдеться про розвиток *глибинний*, екзистенціальний, по відношенню до якого інші виміри розвитку людини стають лише *засобами*, і досліджуючи який філософська антропологія стає *мета-антропологією* – філософією буттєвих перспектив людини та людства, філософією трансцендування.

Саме проблема перспектив людини і людства, яка осмислюється філософською антропологією як метаантропологією в екзистенціальній площині, дає можливість зрозуміти продуктивність і політичного, і соціального, і тілесного розвитку людини. Тілесний розвиток людини був виділений окремо не випадково. Адже останнім часом в межах проектів трансгуманізму, постгуманізму і постантропології як їх теоретичної основи, активно обговорюється питання технологій зміни та/або *заміни* саме тілесності людини.

Мова йде про оволодіння тілесністю через її трансформації – тілесне *підсилення людини* і, навіть, про продовження її життя за межі біологічно допустимого для виду «*Хомо сапієнс*». Ставлячи й осмислюючи цю проблематику, філософська антропологія і стає постантропологією як теорією постлюдини. Постантропологи бачать вищу цінність людського життя в оновленій тілесності людини, яка, з їх точки зору, в ідеалі може бути тілесно *безсмертною*. Ця нова тілесність і, відповідно,

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

нова якість життя, є вищою метою вже не постіндустріальної, а *пост-людської* цивілізації.

Проте філософська антропологія як постантропологія, що стоїть на суто матеріалістичних засадах, втрачає бачення перспектив еволюції людства. Адже еволюція людського – це еволюція не лише економіки, політики й тілесності, а й духовна і душевна еволюція. Без усвідомлення цього розвиток людини може спотворюватися. Це добре показав Ф.Фукуяма в роботі «Наше постлюдське майбутнє» [9], де окреслюються можливі екзистенціальні кризи постлюдини.

Натомість філософська антропологія як метаантропологія, яка укорінена в ідеях пізнього М. Шелера щодо виходу за межі метафізики предмету у метафізику *акту* [16], ставить передусім питання трансцендування – духовної і душевної еволюції людини і людства. При цьому філософська антропологія як метаантропологія не відкидає необхідність і можливість тілесних трансформацій у практиках самореалізації майбутньої людини, а лише робить наголос на пріоритеті духовних і душевних цінностей у цих практиках.

В результаті в метаантропології як філософії трансцендування людини та людства актуалізуються такі духовні та душевні архетипи, як Геній, Герой, Святий. Ці архетипи виражають буття особистостей вже не буденної людини, нехай і з *розвинутою тілесністю*, а особистостей граничного буття, які здійснюють духовний і душевний вчинок заради людства. Можливість поєднання якостей героїзму, геніальності і святості в християнській культурі подається через образ Боголюдини, який у проєкті метаантропології знаменує мета-граничний вимір людського буття і постає тим вищим моральним орієнтиром, який не дає нам замкнутися на

споживанні. Навіть якщо це вже споживання не звичних матеріальних благ, а *технологій трансформації власної тілесності*.

В контексті метаантропології особливо слід звернути увагу на концепт цілісної краси, що поєднує красу світогляду, красу вчинків і красу відносин [4], як надзвичайно важливий критерій продуктивного розвитку людини та людства, *критерій плідності самореалізації людини*.

Розвиток краси світогляду – це розвиток критичності, самостійності, творчості, системності та цілісності внутрішнього світу людини, який веде до краси вчинків. Обираючи між добром та злом, людина обирає добро, як би це не було важко. В результаті вибору добра, людина приходить до краси вчинків та відносин, відносин відкритих, діалогічних та шляхетних. Саме таку красу мав на увазі Ф.Достоевський, коли писав про красу, «яка врятує світ» [4].

Саме така краса дає можливість людині не тільки зрозуміти, але й пережити й обрати свій варіант безсмертя. Адже безсмертя виступає дуже важливою цінністю, яка дозволяє формувати смисложиттєві орієнтири – безсмертя в дітях, в творах культури, у вчинках, у змінній оновленій тілесності або у існуванні за межами емпіричного світу. Саме безсмертя через оновлену тілесність – потаємний нерв трансгуманізму й постантропології, неважливо, ми говоримо про безсмертя через зміну біологічного тіла або через запис інформації про неповторну свідомість та самосвідомість і її досвіду у надпотужному комп'ютері з можливістю передачі цієї інформації у штучну тілесність з можливістю відчуття, сприйняття й розмноження. Проте чи не є тілесне безсмертя, замкнене на собі, ілюзію і в онтологічному, і в

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

екзистенціальному, і в моральному вимірах? Так, адже можливий «Великий Вибух» у Всесвіті має шанс знищити «безсмертну» *модифіковану тілесність* постлюдини, а її егоцентризм та нарцисизм, помножені на безкінечне повернення буденного та, навіть граничного буття, стають безкінечним екзистенціальним та моральним пеклом.

Матеріалістична парадигма постантропології повинна бути розгорнута до персоналістичної, яка становить основу проекту метаантропології, і в межах якої розвиток людини стає цілісним. Так само цілісним стає проект безсмертя, який включає різні його парадигми та способи переживання, той проект, що значною мірою світоглядно зумовлює *цілісність* самореалізації людини. В цьому випадку проект постантропології з'єднується з проектом метаантропології, стає його важливою *внутрішньою* складовою.

Отже, метаантропологія як філософія трансцендування людини в її цілісності не заперечує проект самореалізації постантропології й трансгуманізму; вона лише задає цьому проекту межі. В тій мірі, в якій постантропологія постає елементом проекту метаантропології, яка ставить питання про рух від буденного через граничне до мета-граничного буття людини, вона є доволі конструктивною. Якщо ж постантропологія обертається на самодостатню *технологію продукування постлюдини* – штучно підсиленої істоти буденного буття й буденного світогляду з підсиленою здатністю до споживання і маніпуляції, – вона з необхідністю руйнує самореалізацію як *людську і людяну*, і в результаті руйнує сама себе.

Разом із тим, слід визнати, що метаантропологічний проект розвитку людини та її самореалізації, який акцентується

тільки на духовних і душевних вимірах, ігноруючи людську тілесність, в тому числі – сексуальність, означає відрив від реальності людини. Справжня самореалізація людини – це її цілісна самореалізація і в буденному, і в граничному, і в метаграничному бутті людини, а не лише в метаграничному. Інша справа, що повинен бути усвідомлений вектор розвитку від буденного і граничного буття до метаграничного буття – динаміка руху від споживацтва і владного егоїзму до творчості і співтворчості, набуття відкритості Іншому і себе як Іншого. Динаміка поєднання буденного, граничного й метаграничного буття людини у напрямку до метаграничного, що означає цілісність тілесного, душевного й духовного розвитку особистості може бути названа гідною самореалізацією людини.

* * *

Видається самоочевидним припустити, що *гідна самореалізація людини є глибинною метою* будь-якого демократичного відкритого суспільства. Така самореалізація не може бути нав'язаною, вона є результатом вільного екзистенціального вибору. Це означає, що відкрите суспільство не просто поважає *волю* до гідної самореалізації людини, а робить її основою свого існування, створює для її реалізації всілякі умови.

Гідна самореалізація людини та воля до неї у будь-якій епохи і у будь-яких народів постає *основою* культурного і цивілізаційного розвитку. Проте лише у ХХІ столітті вона починає усвідомлюватися як головна *мета* цивілізаційних проєктів, що робить ці проєкти не лише більш гуманістичними, а й більш *ефективними*. Тобто цивілізаційний проєкт, в якому людина, її розвиток і самореалізація є лише *засобом* сьогодні не

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

буде успішним ні за яких обставин. Це слід враховувати при створенні і втіленні цивілізаційного проекту України, який зумовлює її новий цивілізаційний вибір, який зробить її справжнім суб'єктом історії.

Під гідною самореалізацією можна розуміти розкриття життєвого потенціалу людини в тілесному, творчому й духовному вимірах, що робить її креативною, а тому корисною для сучасного інноваційного суспільства. Така самореалізація органічно поєднує індивідуальні і комунікативні можливості людини. Гідна самореалізація означає діяльність, яка не лише розкриває здібності людини, здійснює її цілі і цінності, а й приносить задоволення її потреб і потреб її родини.

Гідно самореалізована людина є щасливою – і в професії, і в родині, і в соціальному громадянському просторі. Така людина вступає у відносини, здатна створювати відкрите демократичне суспільство, яке не знищує свободу в обмін на «щастя», а робить економічну, політичну, духовну свободу особистості умовою свого розвитку. Отже, саме гідно самореалізовані громадяни, які не сліднують стереотипам, а *постійно здійснюють волю до власної, неповторної, «сродної» самореалізації*, є запорукою і критерієм того, що цивілізаційний проект України не стане рухатися у бік авторитаризму чи тоталітаризму. Тут слід усвідомити одну значну обставину. Важливою складовою гідної самореалізації людини саме в Україні є гендерна рівність та гендерне партнерство, що може подолати авторитарні тенденції у сім'ї та суспільстві в цілому. Жінка в Україні завжди грала надзвичайно важливу соціальну роль, і посилення її участі у новому цивілізаційному проекті потрібне не лише для звіту перед міжнародними партнерами України.

Воля до гідної самореалізації людини означає, що і окремій особистості, і суспільстві в цілому потрібно зробити Вибір – вибір цивілізаційного шляху, який зробить цю самореалізацію можливою. Сьогодні після чверті століття державної незалежності України перед нею знову постає доленосне питання цивілізаційного вибору. У масовій свідомості такий вибір асоціюється з обранням геополітичного регіону, блоку чи союзу країн, куди повинна увійти Україна. Проте цивілізаційний вибір країни як суб'єкту світової історії є передусім вибором *способу життя і цінностей*, які є продуктивними для розвитку країни та її громадян на тому чи іншому етапі її державного становлення. Вже на цій основі обираються зовнішньополітичні партнери, союзи, блоки тощо. Тому цивілізаційний вибір – це значною мірою вибір не місця у світі, *а парадигми і стратегії реалізації власного поступу у світі*, що може бути трактовано як реальна національна ідея.

Як пов'язаний цей процес на рівні всього соціуму з окремою особистістю? Звісно, хотілося, щоб особистість була включена в загальний процес на рівні щоденної самореалізації. Адже самореалізація людини як мета цивілізаційного проекту суспільства не означає, що ця самореалізація буде «увімкнена» лише по завершенню його втілення. Вона повинна *зумовлювати це втілення*. І тут можна говорити про методологічний принцип вбудовування гідної самореалізації людини не тільки в *результат*, а й у *процес* реалізації цивілізаційного проекту. Іншими словами, гідна самореалізація людини є не просто метою цивілізаційного проекту, його ідеологічним гаслом чи, навіть, методологічним вектором, вона повинна бути *практикою цивілізаційного проекту*. Особистісний проект самореалізації повинен ставати сутнісним елементом

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

цивілізаційного розвитку; цей розвиток постає синергійним поєднанням вільної і нерепресивної реалізації індивідуальних проектів.

Так само як на рівні країни маємо рух від цивілізаційного вибору до проекту і його реалізації, так і на рівні особистості відбувається рух від життєвого вибору до життєвого проекту і здійснення цього проекту – самореалізацію. Щирість, результативність і, одночасно, творчий динамізм і відкритість самореалізації Іншому і буде визначати її *гідність*.

Гідна самореалізація означає, що людина, дослухавшись до себе, обирає професію і близьку, кохану людину, створює разом із нею життєвий проект і надалі *відповідально* реалізує його з партнерами та однодумцями – виходить з наявного в позамежне, з потенціального – в актуальне. Негідність самореалізації – це заикленість на перманентності життєвого вибору, такий «пошук себе», коли людина змінює професії, родини, ніде не відчуваючи себе собою, а відтак бере участь у чужих життєвих проектах, втрачаючи відповідальність. У авторитарному і тоталітарному суспільствах таких людей вкладають у прокрустове ложе примусової «правильної» самореалізації, створюючи систему репресивності і саморепресивності. Натомість в демократичному відкритому суспільстві відбувається формування такого цивілізаційного проекту, в якому актуалізовані нерепресивні умови посправжньому гідної самореалізації, існує творча й співтворча атмосфера, що зумовлює реальність, а не ілюзорність цивілізаційного розвитку.

В цьому плані надзвичайно важливо показати нашим співвітчизникам, що проект щастя, який полягає у егоцентричному родинному споживанні й накопиченні

ресурсів, вирваних на «хлібному місці» з бюджету держави, є *глибинно негідною самореалізацією* – адже вона перекреслює цивілізаційне майбутнє країни. Саме такий проект щастя, і самореалізація, заснована на ньому, породжує популізм, який дозволяє політикам займати «хлібні місця» або ставити туди «своїх людей», а також корупцію – в межах цього проекту щастя завжди не вистачає того, що можна отримати з держбюджету. Інший проект щастя – це проект «бути, а не мати». В цьому проекті щастя творча й співтворча самореалізація, в процесі якої людина створює продукти потрібні іншим і отримує адекватну винагороду або прибуток, навіть в умовах сучасної кризової України, здатна виводити суспільство на цивілізаційний рівень розвинутих країн Європи.

Зрозуміло, що в межах цього проекту щастя гідність самореалізації зумовлюється не споживанням, а творчістю, тому самореалізація не стає засобом для володіння чимось, а самоцінністю. Вийти до такого проекту щастя і самореалізації неможливо завдяки контролю і репресивності, навіть дуже конкретної і справедливої. Лише кропітка творча робота інтелектуальної еліти – освітян, учених-гуманітаріїв, філософів, письменників, телеведучих, режисерів, робота по зміні *ціннісних акцентів* у учнів, студентів, читачів, глядачів – здатна змінити неплідні паттерни поведінки як особистості, так і суспільства.

* * *

Для осмислення проблем гідної самореалізації людини в контексті цивілізаційного вибору, цивілізаційного проекту та цивілізаційного розвитку сучасної України евристично продуктивним видається поєднати з метаантропологією таку

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

методологію соціогуманітарного знання як *потенціалізм*. Передусім окреслимо сутність та можливості кожної з них.

Під *потенціалізмом* у даному контексті можна розуміти напрям розвитку сучасної науки, головним принципом якого за визначенням академіка С.І. Пирожкова «є оцінка багатоманітних можливостей, які закладені в тій чи іншій системі, і які при відповідних умовах можуть бути реалізовані» [5, с. 9]. Потенціалізм, на «відміну від *калейдоскопізму*, який спирається на аналіз можливостей, що відбулися,... передбачає вивчення більш широкого діапазону передумов, що визначають розвиток конкретного процесу чи системи» [5, с. 9].

Потенціалізм означає необхідність аналізу того чи іншого соціального феномену у категоріях *можливості* та *дійсності*. Звідси правомірність використання поняття «потенціал», що відображає різні аспекти саморуху внутрішніх елементів конкретної системи від можливості до дійсності» [5, с. 9]. Отже, потенціалізм дозволяє нам збагнути розвиток тієї чи іншої країни у динаміці, головне визначити її *реальні*, а не ілюзорні, *утопічні* амбіції і можливості.

Місце метаантропології в соціогуманітарному знанні може бути осмислене у двох фундаментальних виявах: як метатеорії наук про людину та філософії розвитку людини, філософії трансцендування [11, с. 6]. Метаантропологія у першому вияві має інтегрально-методологічне значення для сучасного соціогуманітарного знання як проект, оснований на розділенні людського буття «на буденний, граничний і метаграничний виміри, яким відповідають буденний, особистісний та філософський типи світогляду. Буденне буття людини формується волею до самозбереження й продовження роду, граничне – з одного боку, – волею до влади, з іншого, –

волею до пізнання і творчості, метаграничне – волею до любові, свободи і толерантності» [8, с. 125-271; 10, с. 207-212].

Такий підхід продовжує філософські пошуки класика філософської антропології М. Шелера [16] і класика філософії персоналізму М. Бердяєва [1]. У сучасній українській філософії метаантропологія є однією з тенденцій розвитку Київської світоглядно-антропологічної школи, започаткованої академіком В. Шинкаруком.

Поєднання потенціалізму і метаантропології як методологічних стратегій підсилює можливості кожної з них. Потенціалізм набуває світоглядно-ціннісний вектор, а метаантропологія долає відстороненість від реалій іманентних процесів розвитку людини і суспільства.

Отже, маємо *метаантропологічний потенціалізм* – методологію розвитку життєвого потенціалу людини, нації, людства від буденних до вищих граничних та метаграничних проявів, яку автор даного дослідження розвиває у співавторстві з С.І. Пирожковим [7; 8]. Під життєвим потенціалом у широкому сенсі можна розуміти цілісність головних можливостей людини – і тілесних, і душевних, і духовних. Метою будь-якої відкритої й гуманістичної соціальної системи є *розкриття життєвого потенціалу людини*, її самореалізації як умови становлення суспільства. Усвідомлення цього дає можливість розуміти метаантропологічний потенціалізм не просто як методологічну стратегію соціогуманітарних теорій, а й як практичну парадигму розвитку країни. У методології метаантропологічного потенціалізму продуктивно використовувати передусім такий напрям метаантропології як *соціальна метаантропологія*. В межах цього напрямку тріадична методологія метаантропології (буденне, граничне,

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

метаграничне буття людини), застосовується не лише до людини як неповторної екзистенції та особистості, а «до суспільства, а також до людини в контексті суспільства» [4, с. 81].

Якщо мова йде про самостійний й свідомий вибір шляху розвитку в координатах метаантропологічного потенціалізму в тріаді «буденне, граничне, метаграничне», категорію «буденне» продуктивно замінити на категорію «наявне (реальне)». На цій основі маємо такі принципи (етапи реалізації) даної методології в осмисленні потенцій тієї чи іншої соціальної системи й людини у цій системі:

1. Аналіз параметрів наявного (реального) буття тієї чи іншої соціальної системи і людини в цій системі, а також осмислення їх потенцій.

2. Побудова проекту метаграничного (поза межного) буття соціальної системи, який принципово виходить за межі наявного, але *відображає його потенції* і при цьому є гуманістичним – гідна самореалізація людини в цьому проекті є метою, а не засобом.

3. Оформлення цілісної стратегії досягнення проекту метаграничного (поза межного) буття соціальної системи і людини в ній через перехід потенціального у актуальне, можливого у дійсне, що передбачає *граничне буття цієї системи*.

Відповісти на питання, які потенції соціальної системи і людини в ній можуть бути реальними, а які – утопічними, можна лише завдяки ґрунтовному *компаративістському аналізу результатів першого й другого теоретичних етапів*. Цей компаративістський аналіз повинен бути концептуально скерованим категоріями «можливість – дійсність»,

«потенціальне – актуальне», «сущє – належне». При цьому саме пара «наявне – метаграничне (поза межє)» дає можливість усвідомити світоглядно-ціннісний, людиновимірний вектор трансформації потенцій у реальність, створивши такий проект і образ оновлення буття особистості у суспільстві, який дозволить винести всі граничні випробування на шляху оновлення.

* * *

Можливість самореалізації особистості в сучасній та майбутній Україні суттєво ускладнюється тим, що гібридна війна, у просторі якої Україна існує вже кілька років, є не просто локальною ситуацією. Вона – елемент нового світового порядку. Тут цілком можна погодитися з академіком В.П. Горбуліним [2]. Що таке гібридний світовий порядок? В контексті сказаного вище, його можна цілком було назвати неототалітаризмом. Це сценарій відносин між країнами і в середині країн, коли інтереси домінують над моральними принципами, тактика стає стратегією, а світоглядна еkleктика і хаос існують під маскою чітких пропагандистських гасел. Гібридний світовий порядок – це спосіб ведення політики чужими руками через системні маніпуляції колективною свідомістю та колективним позасвідомим для створення спочатку *ситуацій хаосу*, а надалі – *хронічного стану керованого хаосу* соціальної системи. Використовуючи підхід метаантропологічного потенціалізму, можна припустити, що режисери гібридного світового порядку прагнуть створити свої цивілізаційні проекти для кожної з керованих країн, які повинні постійно коливатися між наявним та граничним буттям, що і дає можливість маніпулювати ними. Така взаємодія суб'єктів гібридного світового порядку з

ПІДХІД ФІЛОСОФСЬКОЇ АНТРОПОЛОГІЇ ЯК МЕТААНТРОПОЛОГІЇ

необхідністю породжує непередбачені наслідки, одним з яких стає хронічний міжнародний тероризм. Тому «гібридний світовий порядок може бути названий також *гібридним світовим без-порядком, світовим безладом*» [15, с. 297].

В контексті сказаного закономірним є запитання: чи не є корупція і популізм, ці глибинні *внутрішні загрози* самому існуванню української держави, що останнім часом проходять складну еволюцію, демонструючи свою живучість, закономірними проявами цього гібридного світового порядку, проявами, які мають не лише внутрішні причини, а й зрежисовані ззовні? Тими проявами, що провокують вкрай небезпечне відчуження політичних еліт та недовіру до них громадян, руйнуючи саму можливість гідної самореалізації особистості? Якщо стан гібридних воєн та гібридних стосунків у світі є не стихійним, то чи можемо говорити навіть про *філософію гібридного світового порядку*? Якщо це так, то повинна бути і *філософія подолання гібридного світового порядку*. І в цьому може бути дуже важлива місія у світі сучасної України, а також світоглядний вектор гідної самореалізації нашого співвітчизника в Україні і в світі XXI ст.

Список використаних джерел:

1. Бердяев Н.А. О назначении человека. – М.: Республика, 1993. – 383 с.
2. Горбулін В. Хитромудра невизначеність нового світопорядку // Дзеркало тижня. № 30, 27 серпня 2016.
3. Крилова С. Безсмертя особистості: ілюзія чи реальність? – К., 1999. – 199 с.

4. Крилова С. Краса людини: особистість, сім'я, суспільство (соціально-філософський аналіз). – Ніжин: Аспект-Поліграф, 2011. – 344 с.

5. Пирожков С.И. Трудовой потенциал в демографическом измерении. – К.: Наукова думка, 1992. – 180 с.

6. Пирожков С.И. Образ людини і трудовий потенціал населення // Філософська і соціологічна думка, 1991, № 7. – С. 66 – 81.

7. Пирожков С.И., Хамітов Н.В. Цивілізаційний проект України: від амбіцій до реальних можливостей // Вісник НАН України, 2016, № 6. – С. 45 – 52.

8. Пирожков С.И., Хамітов Н.В. Цивілізаційний вибір України в глобалізованому світі // Дзеркало тижня, № 28, 13 серпня 2016. – С. 4.

9. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. Последствия биотехнологической революции. – М.: АСТ, Люкс, 2004. – 352 с.

10. Хамітов Н. Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии. – 3-е издание, исправленное и дополненное. – К.: КНТ, 2016. – 268 с.

11. Хамітов Н. Філософська антропологія як метаантропологія: метатеорія гуманітарних наук і філософія антропо-трансценденції // Збірник наукових праць. Філософія людини як шлях гуманізму та гідності у граничному бутті суспільства: підхід філософської антропології як метаантропології. – К., НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – С. 6 – 30.

12. Хамитов Н. Философия: бытие, человек, мир. От метафизики к метаантропологии. – 3-е издание, исправленное и дополненное. – К.: КНТ, 2016. – 268 с.
13. Хамітов Н. Философская антропология: словарь // Хамитов Н., Крылова С., Розова Т. и др. 3-е издание, исправленное и дополненное. – К.: КНТ, 2016. – 465 с.
14. Хамитов Н., Крылова С. Этика: путь к красоте отношений. 4-е издпние, исправленное и дополненное. – К.: КНТ, 2017. – 264 с.
15. Хамітов Н.В. Філософська антропология: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. 3-е видання, виправлене і доповнене / Н.В. Хамітов. – К.: КНТ, 2019. – 394 с.
16. Шелер М. Философское мировоззрение // Избранные произведения. – М.: Гнозис, 1994. – 480 с.
17. Hayles N. K. How we became posthuman. – Chicago : The university of Chicago press, 1999. – 351 p.
18. Rae G. Heidegger's influence on posthumanism: The destruction of metaphysics, technology and the overcoming of anthropocentrism // History of Human Sciences, 2014, 27 (I). – P. 51–69.
19. Ferrando F. Posthumanism, Transhumanism, Antihumanism, Metahumanism, and New Materialisms. Differences and Relations // Existenz, 2018, 8/2. – P. 26–32.